

Komunikace neslyšících a hluchoslepých při sportovních aktivitách

zdroj: cktzj.com; publikováno: 08/01/2010; <http://ruce.cz/clanky/696-komunikace-neslysicich-a-hluchoslepych-pri-sportovnich-aktivitach>

Sport je pro podstatnou část lidské společnosti nedílnou a významnou součástí života. Sportovní a tělovýchovné aktivity pomáhají odbourávat nahromaděný stres, vybijet nadbytečnou energii, jsou možností k zažívání úspěchů, možností k setkávání s přáteli, vzájemnému poměrování schopností a dovedností atd. Všechny uvedené důvody, proč lidé provozují sportovní aktivity, jsou navíc doplněny bezesporu příznivým důsledkem sportování – rozvojem ducha a těla.

Sportu, jako aktivnímu způsobu trávení volného času, se na vrcholové, výkonnostní i rekreační úrovni věnují i lidé s tělesným, mentálním či smyslovým postižením. Výjimkou pochopitelně nejsou ani lidé neslyšící a hluchoslepí, kteří se řadí mezi osoby se smyslovým postižením. Sportovní a tělovýchovné aktivity jsou pro ně jednou z možností k socializaci a zapojení se do společných aktivit s ostatními členy většinové společnosti. Důkazem obliby sportu mezi osobami se sluchovým postižením je řada sportovních oddílů, svazů a spolků neslyšících, které vyvíjejí svou činnost ve všech regionech České republiky. Pochopitelně i na školách pro sluchově postižené probíhá výuka tělesné výchovy a jsou provozovány různé sportovní kroužky. Stovky neslyšících jsou také členy běžných sportovních oddílů a klubů.

Sluchové postižení svou povahou téměř neomezuje možnosti neslyšícího člověka provozovat sportovní činnost, a pokud ano, jsou vzniklé handicap poměrně snadno odstranitelné. Problémy mohou nastat v situacích, kdy je sportovec doslova odkázán na sluchové vnímání (např. startovní výstřel při startu, zvuková signalizace rozhodčího, pokyny trenéra apod.). Tyto drobné překážky je možné eliminovat použitím vizuálních prostředků signalizace (např. start prováděný mávnutím praporku, signalizace praporky, používání gest, komunikace znakovým jazykem atd.). Určitou nevýhodou může být pro neslyšícího sportovce fakt, že nemůže vnímat povzbuzování a podporu publika. Při většině sportovních aktivit také obvykle není možné používat individuální zesilovače zvuku (sluchadla), protože by mohlo dojít k jejich ztrátě, poškození nebo úplnému zničení.

U některých sportovních odvětví se handicap neslyšícího sportovce zcela ztrácí. Typickým příkladem mohou být některé atletické disciplíny jako např. hod oštěpem, vrh koulí, hod diskem, skok daleký, skok vysoký a některé další. Při uvedených disciplínách není sportovec vůbec vázán na sluchové vnímání, protože si sám určuje, kdy zahájí svůj sportovní výkon, a během prováděného výkonu obvykle nedochází ani ke komunikaci s trenérem. V některých sportovních odvětvích může být sluchové postižení paradoxně výhodou. Např. u stolních deskových her (např. šachy) nebo ve střeleckých sportech (sportovní střelba, lukostřelba, šipky aj.) není neslyšící sportovec akusticky rozptylován rušivými vlivy z okolí, a může se tedy lépe soustředit na prováděný výkon. Výhodou rovněž může být znalost znakového jazyka (jako vizuálně-motorického komunikačního systému) a jeho uplatnění při některých sportech, kde není možné komunikovat orálně (např. sportovní potápění).

Základní problém v oblasti sportu a tělovýchovy neslyšících ovšem zůstává. Stejně jako v běžném životě dochází i zde k potížím při vzájemné interakci a komunikaci slyšících

trenérů, pedagogů a dalších účastníků s neslyšícími sportovci. Pokud je navíc sportovec z důvodu těžké poruchy sluchu odkázán výhradně na vizuálně-motorickou komunikaci, je u některých sportů (např. sportovní lezení) nutné vytvořit náhradní způsob komunikace mezi jednotlivými účastníky. Dalším problémem je častá neznalost příslušné sportovní terminologie ve znakovém jazyce ze strany slyšících účastníků (trenérů, pedagogů, tlumočnicků atd.). Stejně tak ani všichni neslyšící nemají absolutní přehled o všech znacích a výrazech používaných ve sportovní terminologii. V některých případech nemusí znát jejich pravý význam a obsah, protože při určitých sportovních aktivitách je používána řada obecně známých i méně užívaných výrazů, z nichž některé jsou spojeny pouze s konkrétním sportovním odvětvím.

K částečnému odstranění tohoto negativního jevu je možné využít elektronický Slovník pojmů znakového jazyka pro oblast tělesné výchovy a sportu (Langer a kol., 2006), který obsahuje 918 znaků českého znakového jazyka odpovídajících 1 320 pojmům českého jazyka. Způsob zpracování tohoto slovníku umožňuje jak klasické vyhledávání odpovídajícího znaku pro české výrazy, tak i vyhledávání českých pojmů dle zadaných vlastností a parametrů znaků českého znakového jazyka (viz Gong, 2007, č. 3). Každý znak je prezentován pomocí krátkých videoklipů v čelním a bočním pohledu a ke každému pojmu je zobrazena jeho stručná a srozumitelná definice v českém jazyce. Vytváření hesláře i elicítace (sběr) znaků obsažených ve slovníku byly prováděny po dobu 5 let ve spolupráci s neslyšícími i slyšícími sportovci, sportovními funkcionáři, pedagogy, trenéry a dalšími osobami, které se aktivně podílejí na realizaci sportovních a tělovýchovných aktivit osob se sluchovým postižením.

Zcela speciální je situace při sportovních aktivitách osob s hluchoslepotou. Všechna výše uvedená specifika při sportování osob s izolovaným sluchovým postižením zůstávají v případě osob s hluchoslepotou pochopitelně v platnosti, navíc se ovšem přidává větší či menší handicap způsobený přidruženou poruchou zraku, která současně znemožňuje vizuální zrakovou kompenzaci sluchové ztráty. Na konkrétním dopadu hluchoslepoty na provozování sportovních aktivit se podílí zejména stupeň postižení obou smyslů, jejich charakter, doba vzniku apod. Protože naprostá většina sportů je zásadně závislá na vizuální kontrole, je právě stupeň zrakové ztráty hlavním faktorem, který způsobuje omezení při sportovních aktivitách. U osob s těžšími stupni zrakového postižení je proto možné většinu sportů provozovat pouze na rekreační úrovni a vždy jim musí předcházet nejen dokonalá příprava samotného hluchoslepeho sportovce, ale i jeho spolupracovníků a sportovních partnerů (tlumočnicků, asistentů, průvodců, trasérů apod.).

Po absolvování kvalitní přípravy ovšem mohou i osoby s hluchoslepotou provozovat řadu sportovních aktivit, které se na první pohled s tak závažným postižením, jakým hluchoslepotu je, neslučují. Důkazem toho jsou osobní zkušenosti autora tohoto článku s četnými sportovními aktivitami hluchoslepých: turistika, vysokohorská turistika, aktivity v lanovém centru, plavání na otevřeném moři, kulečnick, běh na lyžích, vodáctví, jízda na tandemovém kole, pétangue, šipky, šachy aj. Vždy je však nutné dbát zvýšené opatrnosti a jako nezbytné se rovněž jeví absolvování příslušných trasérských a průvodcovských kurzů osobami, které se na sportovních aktivitách hluchoslepých sportovců podílejí.

Stejně jako v běžném životě je i při sportovních a tělovýchovných aktivitách neslyšících a hluchoslepých osob nezbytný přístup i informacím a probíhající funkční komunikace mezi jednotlivými účastníky. K zajištění tohoto zásadního požadavku je možné využít např. různých technických pomůcek, které mohou více či méně kompenzovat sluchové (nebo i zrakové) postižení. Jako nejužitečnější se u některých aktivit pro sportovce s využitelnými

zbytky sluchu jeví zejména sluchadla a bezdrátové systémy (např. rádiová FM pojítka), které umožní orální komunikaci i na poměrně velkou vzdálenost. Jako velmi přínosné se rovněž jeví viditelné signalizační označení neslyšícího, popř. hluchoslepého sportovce a případných asistentů (tlumočnicků, průvodců, trasérů) na jejich sportovním oblečení (dresu, trikotu apod.), které pomáhá upozorňovat okolí na možné specifické potřeby takového sportovce.

V případě, že neslyšící nebo hluchoslepý sportovec nemůže využívat ke komunikaci s okolím případné zbytky sluchu, a je tak odkázán na vizuálně-motorické systémy komunikace (např. český znakový jazyk, znakovanou češtinu, taktilní znakový jazyk atp.), je třeba zajistit příslušné tlumočnické služby. Při zajišťování a poskytování takových tlumočnických služeb je pak nutné respektovat určitá specifika sportovního tlumočení. Základní odlišností je výrazné omezení možnosti simultánního tlumočení v průběhu sportovního výkonu, protože vizuální charakter znakového jazyka (resp. doteková podoba u taktilních komunikačních technik hluchoslepých) při provozování naprosté většiny sportů neumožňuje současně znakový jazyk sledovat. Většina informací tedy musí být neslyšícímu nebo hluchoslepému sportovci sdělena a přetlumočena před započítáním sportovního výkonu nebo až po jeho skončení.

Určitou výhodou při tlumočení sportovních a tělovýchovných aktivit může být situace, kdy je tlumočnický sám aktivním sportovcem (nejlépe pěstujícím stejné sportovní odvětví). S velkou pravděpodobností pak tlumočnický zná pravidla tlumočeného sportu, příslušnou sportovní terminologii a dokáže se plně orientovat ve specifikách daného sportu. Výhodou je rovněž dlouhodobá známost tlumočnického (traséra atd.) s neslyšícím nebo hluchoslepým sportovcem, kterému poskytuje tlumočnickou službu. Sportovec poté obvykle nabývá k tlumočnickovi (trasérovi) potřebnou důvěru a za dobu předešlé vzájemné spolupráce si mohli vytvořit systém jednoduchých signálů, které zjednodušují a zefektivňují vzájemnou komunikaci (např. signalizace pomocí jisticího lana při sportovním lezení).

Stejně jako při poskytování běžných tlumočnických služeb je i v případě tlumočení sportovních a tělovýchovných aktivit třeba dodržovat etický kodex tlumočnického a odlišovat profesi tlumočnického od ostatních rolí (trenér, fanoušek apod.), aby nedocházelo k jejich nežádoucímu vzájemnému prolínání. Ideálním případem samozřejmě je, pokud i ostatní účastníci podílející se na sportovních aktivitách ovládají příslušné komunikační techniky preferované neslyšícím nebo hluchoslepým sportovcem.

Použitá a doporučená literatura:

1. LANGER, J. Sportovní terminologie ve znakovém jazyce. Olomouc, 2001. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce: doc. PhDr. Eva Souralová, Ph.D.
2. LANGER, J. a kol. Slovník pojmů znakového jazyka pro oblast tělesné výchovy a sportu [CD-ROM]. 1. vydání, Praha: Fortuna, 2006, 32 s. ISBN 80-7168-986-6.
3. LANGER, J. Nová funkce slovníků znakového jazyka. In GONG, 2007, roč. 36, č. 3, s. 15-16. ISSN 0323-0732.